

9. MODERNIZACE VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍHO PROCESU NA VYSOKÉ ŠKOLE

Výchovně vzdělávací činnost na vysoké škole byla a je v každé epoše podmíněna ekonomickou, sociálně politickou a kulturní úrovní dané společnosti a její cíle, obsah i formy jsou určovány potřebami a požadavky dalšího rozvoje dané sociální struktury. Z tohoto hlediska je zapotřebí přistupovat i k řešení otázek modernizace výchovně vzdělávacího procesu v naší socialistické škole. Společenské proměny, rozvoj vědy, techniky i umění, zvyšování životní úrovně — to vše se nutně odráží v koncepci vysokoškolské výuky, v proměnách a inovacích výchovně vzdělávacích cílů, prostředků, principů, forem i metod a požadavek těsného sepětí socialistické vysoké školy se životem vyžaduje, aby tato vazba byla v permanentním modernizačním procesu neustále a s dostatečným předstihem vždy zabezpečena.

Modernizace výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole je *komplexní proces*, který se dotýká v podstatné míře všech stránek vzdělávání a výchovy, a to jak stránky obsahové, tak stránky organizační i stránky metodické. Zužovat modernizaci výuky na pouhé zavádění a využívání nových technických prostředků — jak se s tím dosud někdy setkáváme — je proto krajně úzké hledisko, které neodpovídá náročným komplexním požadavkům příštích desítekletí na cestě naší vysoké školy ke škole epochy komunistické. Uvažujeme-li o modernizaci výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole, musíme proto vždy jasně oddělit modernizaci obsahovou, modernizaci organizační a modernizaci metodickou, v jejímž rámci se současně prosazuje i komplexní technizace vyučovacího procesu. Za veškerou modernizaci pak stojí člověk — vysokoškolský učitel, jehož iniciativa, aktivita a tvořivost rozhoduje, nakolik všechna opatření budou adekvátně pojata i uskutečněna, zda budou skutečně funkční z hlediska racionalizace a efektivizace výchovně vzdělávacího procesu a zda tedy v konečné instanci se promítnou v kvalitách absolventů vysokých škol.

OBSAHOVÁ MODERNIZACE

Východiskem i jádrem veškeré modernizace výchovně vzdělávací činnosti na vysoké škole je modernizace obsahová. Její podstata tkví v tom, abychom na základě komplexní analýzy vývoje socialistické společnosti v nejbližší etapě nově formulovali cíle výchovy a vzdělání na vysoké škole a důsledně uskutečnili základní principy socialistického výchovně vzdělávacího systému, tj. jeho spojení se životem socialistické společnosti, jeho jednotnost a jeho všestrannost. Jak již vyplynulo z předcházejících kapitol, půjde v příští etapě zvláště o posilování zřetelů anticipačních a formativních, které mají zabezpečit přípravu absolventa jako iniciativní a tvůrčí osobnosti s širokým rozhledem a s odvahou i schopností uvádět do života nejnovější výsledky vědy, techniky i kultury.

Základem obsahové modernizace vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti je *tvorba nových studijních profilů* na jednotlivých typech vysokých škol, na jednotlivých fakultách případně i na jednotlivých oborech a *jejich permanentní inovace*, přihlížející k aktuálním potřebám společnosti v příští etapě i ke světovému progresivnímu rozvoji vědy, techniky i kultury. Z těchto profilů vyplývají *nové studijní plány*, ve kterých se zavádějí nové vyučovací předměty, hledají se nové interdisciplinární proporce i hlubší mezipředmětová koordinace. Významnou součástí obsahové modernizace vysokoškolské výchovy a vzdělávání je také tvorba *nových učebních osnov*, které přinášejí *nový výběr a nový systém učební látky* se zaměřením na *učivo základní a exemplární*, které má zajistit, aby na nepřiliš rozsáhlém souboru klíčových informací student získal dostatečný rozhled všeobecný i odborný, který mu umožní další studium, vhodnou aplikaci získaných zkušeností a potřebnou specializaci.

Obsahová modernizace vysokoškolské výuky je centrem veškeré modernizace a podcenění této oblasti ochromuje jakákoliv modernizační opatření organizační, metodická i technická. Přitom obsahová modernizace je současně oblastí nejnáročnější, oblastí, ve které se opětovně vedou diskuse o adekvátnosti vytvářených studijních profilů, plánů a osnov, o optimálním směru jejich dalšího rozvoje, o šíři a hloubce studijních oborů, o spojitosti oborů i nutnosti interdisciplinární orientace studentů.

Řešení těchto otázek vyžaduje dlouhodobou týmovou práci kvalifikovaných expertních komisí na základě hluboké znalosti skutečných potřeb naší společnosti v nejbližších etapách. Každý subjektivismus, každé ukvapené a jednostranné rozhodnutí, každé podcenění progresivních celosvětových vývojových tendencí v této oblasti deformuje všechna další modernizační opatření na úseku organizačním, metodickém i technickém. Modernizovat vysokou školu znamená permanentně modernizovat její obsah — její profil, studijní plány a osnovy, výběr a systém učební látky a její stále hlubší propojení s potřebami života. Kde se tato složka modernizace opomíjí nebo podceňuje, nelze o skutečné modernizaci hovořit.

MODERNIZACE ORGANIZAČNÍ A METODICKÁ

S obsahovou modernizací jako východiskem veškeré modernizace vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti je těsně spjata *modernizace organizační* jako permanentní inovace organizačních forem, ve kterých se výchova a vzdělávání na vysoké škole realizují. Srovnáme-li situaci v jednotlivých socialistických zemích, zjišťujeme, že ve všech socialistických státech je v posledních letech vzdělávací soustava — a v jejím rámci především vysoká škola — předmětem stálých diskusí i stálých inovací. Obdobná situace charakterizuje i školské soustavy nesocialistických zemí. Podrobný obraz o těchto proměnách podává speciální pedagogická disciplína — srovnávací pedagogika, která se oprávněně v posledních letech těší stále více pozornosti.

Postupně se naplňuje idea celoživotní *permanentní výchovy a vzdělávání* všech občanů, hledají se nové typy škol a staré typy se přizpůsobují novým podmínkám a novým potřebám společnosti v oblasti vzdělání a výchovy všestranně rozvitých osobností. Permanentní výchovně vzdělávací proces se zabezpečuje tím, že se pregraduální studium doplňuje nejrůznějšími *postgraduálními formami* (doplňovacími, rozšiřovacími a specializačními), zavádějí se ve stále širším měřítku atestace pro absolventy vysokých škol, vedle vysokých škol vznikají specializované ústavy pro další vzdělávání pracovníků, postavené na roveň vysokým školám, s nimiž ve větší nebo menší míře spolupracují, a rozvíjejí se různé formy podnikového vzdělávání, sloužící další kvalifikaci a specializaci pracovníků příslušného oboru.

Inovuje se i *organizace každodenní výchovně vzdělávací činnosti* vysoké školy. Nově se koncipují formy přednášek, posilují se seminární formy práce, začleňují se cvičení nejrozmanitější povahy, praxe a exkurze, které mají zabezpečit hlubší spojení teorie s praxí a kvalitnější adaptaci příštího absolventa podmínkám, do kterých vstoupí a které má svou činností přetvářet. Ve spojitosti se seminárními, ročníkovými a diplomovými úkoly i na bázi studentské vědecké a odborné činnosti a jejich soutěží jsou studenti stále více vtahováni do bezprostřední tvůrčí práce vědecké, technické i umělecké.

Tradiční organizační struktury vysokoškolské výchovně vzdělávací činnosti jsou stále více předmětem diskusí, inovačních plánů a experimentů. Usilovně se hledají struktury nové, které by byly funkční, efektivní a současně přitažlivé, které by ještě více aktivizovaly studenty, začlenily je do každodenního života škol, fakult a oborů a prohloubily účinnost výchovně vzdělávací činnosti.

K modernizaci obsahové a organizační přistupuje ve stále širším měřítku *modernizace metodická*. Nová koncepce výchovy a vzdělávání studentů jako všestranně rozvitých osobností, kvalifikovaných odborníků a odpovědných socialistických občanů předpokládá nejen stanovení no-

vých cílů a nového obsahu vysokoškolského studia, daných novými studijními profily, novými studijními předměty a jejich novou strukturou i novým výběrem a uspořádáním učiva, ale i zavádění nových vyučovacích metod a inovaci metod klasických s cílem důsledně překonat tradiční školu faktografickou a pamětní a vytvořit skutečnou školu tvůrčího myšlení a tvůrčí činnosti.

Důraz na rozvoj samostatného a kritického myšlení studentů, jejich aktivity a tvořivosti staví do popředí takové formy a metody výchovně vzdělávací činnosti, které tyto kvality podněcují a zdokonalují. Proto je takový důraz kladen na problémové vyučování, na laboratorní a pracovní vyučování, na heuristické formy práce, na metodu samostatného řešení vhodně zvolených úloh, na samostatné vyhledávání příkladů, na tvůrčí aplikaci osvojovaného učiva i na postupnou samostatnou vědeckovýzkumnou, technickou a uměleckou tvůrčí činnost studentů. I klasické metody, jako je přednáška, práce s textem, metody imitační nebo reprodukční, se inovují v tom směru, aby se posílil jejich aktivizační vliv na studenty. Veškerá organizační modernizace pak vytváří pro aplikaci takových metod vhodnou organizační základnu.

TECHNIZACE VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOSTI NA VYSOKÉ ŠKOLE

Prudký a mnohostranný rozvoj techniky vytváří i v oblasti výchovy a vzdělávání nové předpoklady k tomu, aby se vhodně, metodicky účelně a s citem pro míru využilo při výuce těch prostředků, které soudobá technika nabízí, případně v nejbližší době vysokým školám nabídne. Nové materiály, nové technologie, elektronika — to vše vstupuje nezadržitelně do výchovně vzdělávacího procesu a je na škole a na učiteli, aby těchto prostředků dokázali adekvátně využít nikoliv k potlačení, ale k posílení řídicí role učitelovy osobnosti jako toho činitele, který veškerý výchovně vzdělávací proces koncipuje, naplňuje vhodným obsahem a metodicky řídí tak, aby výchovně vzdělávací činnost byla stále efektivnější, přitažlivější a produktivnější.

K metodické modernizaci tak díky soudobé technice přistupuje ve stále větším rozsahu *technizace výchovně vzdělávací činnosti*. Významně se zdokonalil již základní klasický prostředek každého vyučování — *tabule*, jejíž tradiční model se obohatil o různé formy, umožňující rychleji, výrazněji a estetičtěji realizovat různé formy grafického sdělování a grafické analýzy, jako je magnetická tabule nebo tabule flanelová.

Uplynulá léta přinesla významné obohacení v oblasti *projekční techniky*. Různé formy přední i zadní projekce, projekce epidiaskopické i využití projektoru písma umožňují dnes bohatě využívat při vyučování obrazového i grafického materiálu nejrozmanitější podoby rychle, jedno-

duše a velmi účinně a naplnit tak požadavek názornosti vyučování způsobem, o kterém předcházející generace učitelů neměla ani tušení. Významným přínosem pro některé obory je nová *zvuková technika*, především využití gramofonu a magnetofonu, bez nichž si dnes například jazykovou výuku nebo výuku hudbě můžeme jen těžko představit.

Přímou revolucí ve vyučování bylo využití bohatých možností, které poskytuje *film*, a to jak v podobě uměleckého nebo naukového filmu, tak v podobě filmové smyčky, sloužící jako prostředek k mnohonásobné expozici rozmanitých podnětů určených k nápodobě a k přesnému osvojení. V předmětech, budujících především na zvládnutí precizních pohybových dovedností, se stává významnou součástí vyučovací práce *videorekorder*, který studentovi umožní vidět a slyšet svůj projev, analyzovat jeho hodnotu i jeho jednotlivé prvky a hledat za vedení učitele optimální cestu ke zdokonalení.

Na počátku svého rozvoje stojí *vyučovací televize*, která umožní studentům ve formě uzavřeného okruhu podílet se na rozmanitých laboratorních, chirurgických, pedagogických i jiných činnostech, které zatím museli poznávat většinou zprostředkovaně nebo v méně vhodných formách stáží a hospitací, které působí rušivě na probíhající citlivé a náročné procesy. Rozvoj specializovaných výukových pořadů ve státních televizních programech umožňuje, aby postupně určité obory mohly vycházet z jednotně koncipovaných a celostátně vysílaných relací, připravených mistrovsky po stránce pedagogické, a tím v mnoha směrech účinnější, než byla dosavadní výuka. V oborech, kde není zapotřebí bezprostředního vidění předmětů a jevů, plní analogickou úlohu *vysílání rozhlasové*.

Velkým pomocníkem při výuce mnoha oborů, při nácviu a upevňování vědomostí i dovedností i při kontrole dosažených výsledků se stávají *vyučovací stroje*, jejichž programy umožňují studentům na základě mnohonásobného opakování osvojit si přesně a dokonale požadované učivo a na každém kroku si ověřovat správnost své práce. V oblasti dovednostního výcviku se stále více uplatňují *trenažéry*, které modelují studentu určité situace, nutí ho k jejich řešení a ke správné a rychlé reakci na proměnlivé podněty a připravují ho tak k úspěšné praktické činnosti v terénu. Do vysokoškolské výuky vstupuje konečně v současné době — obdobně jako do celého života naší společnosti — *počítač* jako významný pomocník člověka, pokud ho umí správně použít na základě vhodně sestavených programů a vyhodnocení získaných výsledků.

Jednotlivé technické prostředky nejsou většinou používány izolovaně, ale *v celých komplexech* v rámci specializovaných učeben, laboratoří, kabinetů a výcvikových prostorů. Tak vznikají vedle klasických laboratorních učeben, známých z výuky přírodovědných disciplín, zvláště fyziky, chemie a biologie, laboratoře nového typu — jazykové laboratoře, kabinety pro literární nebo hudební výchovu, kabinety pro výuku mar-

xismu-leninismu apod. Technizace umožňuje na všech oborech obohatit formy a metody výchovně vzdělávací činnosti a přejít z tradiční posluchárny do specializovaných učeben, kabinetů a laboratoří, které jsou pro výuku určitého oboru stabilně vybaveny vhodnou přístrojovou technikou a vhodnými pomůckami a příručkami. Využití techniky je samozřejmě plně závislé na kvalitních programech a materiálech a na metodické i technické připravenosti vysokoškolských učitelů, případně dalšího specializovaného technického personálu, bez kterého se technizovaná vysoká škola příštích let neobejde.